

Хижинський В.В.

кафедра дизайну,
Луцький національний технічний університет

СТАНОВЛЕННЯ ЛЬВІВСЬКОЇ ШКОЛИ ПРОФЕСІЙНОЇ КЕРАМІКИ (1940 – 1960-ті рр.)

Анотація. У другій половині ХХ ст. основний акцент творчих пошуків та експериментів переміщається у сфери декоративно-ужиткового мистецтва і, насамперед, кераміки. В Україні професійну кераміку представляють два основні центри – Київ і Львів. Активні процеси перемін розпочинаються у Львові.

Ключові слова: декоративна кераміка, львівська мистецька школа, 1940-1960-і роки.

Аннотация. Хижинский В.В. Становление львовской школы профессиональной керамики (1940 – 1960-е гг.). Во второй половине ХХ в. основной акцент в творческих поисках и экспериментах перемещается в сферы декоративно-прикладного искусства и, в первую очередь, керамики. В Украине профессиональную керамику представляют два основных центра – Киев и Львов. Активные процессы перемен начинаются во Львове.

Ключові слова: декоративная керамика, львовская художественная школа, 1940-1960-е годы.

The summary. Khyzhynsky V. V. Conception of the Lviv school of the professional ceramics. In the second half of the XX century main accents of the creative search and experiments transference into the sphere of the decorative and applied art particular into the professional ceramics. There are two important centers of the professional ceramics in Ukraine – Kyiv and Lviv. The first active processes of changes started in Lviv.

Keywords: decorative ceramics, Lviv art school, 1940s – 1960s.

Постановка проблеми. В українському мистецтві другої половини ХХ ст. відбуваються значні переміни, які мають велике значення для подальших шляхів його розвитку. Основний центр творчих пошуків та експериментів переміщається у сфери декоративно-ужиткового мистецтва і, насамперед, кераміки. Професійну кераміку представляють два основні центри – Київ і Львів. Однак процеси перемін розпочинаються саме у Львові.

Колектив митців-керамістів Львова завжди був найбільшим у кількісному та якісному відношенні. Цьому сприяла наявність у місті відповідної матеріально-технічної бази, спеціальних навчальних закладів, набутий художниками досвід створення оригінальних творів для серійного виробництва, унікальних робіт станкового характеру та декоративних композицій для архітектурно-просторового середовища. Місцеві художники здобували визнання на республіканських, всесоюзних, міжнародних виставках, симпозіумах і конкурсах кераміки 1970 – 1980-х рр., отримували там спеціальні дипломи та нагороди. У статті розглядається початковий етап становлення львівської школи професійної кераміки, який охоплює другу половину 1940-х – 1960-і рр.

Аналіз публікацій. Процеси перемін в українському мистецтві другої половини ХХ ст. та роль у них декоративно-прикладних різновидів стають предметом дослідження сучасних учених-мистецтвознавців. До цієї теми зокрема зверталися: Голубець О.М. (Львівська кераміка. – К.: Наукова думка, 1991 – 120 с.); Кара-Васильєва Т. та Чегусова З. (Декоративне мистецтво України ХХ століття. У пошуках “великого стилю”. – К.: Либідь, 2005. – 280 с., іл.); Кусько Г.Д. (Новий текстиль: Виникнення, поступ і контури явища // Мистецькі студії. – 1993. - № 2 – 3. – С. 41 – 46.); Жоголь А. Е. (Декоративное искусство в интерьере общественных зданий. – К.: Будівельник, 1978. – 102 с., ил.) та ін. Однак місцеві школи, які відіграли важливу роль у розвитку вітчизняного мистецтва, як, наприклад, львівська школа професійної кераміки, завдяки ізолюваності радянського суспільства рідко порівнювалися з аналогічними школами за кордоном. Так не здійснено ще зіставлення двох значних, багато у чому схожих осередків професійної кераміки у Львові та Вроцлаві. У нашій публікації зосереджено увагу на початковому етапі становлення львівської школи.

Мета роботи – комплексне дослідження історичних етапів розвитку, основних засад формування творчої особистості на кафедрах художньої кераміки мистецьких академій Львова і Вроцлава, а також творчих здобутків кращих представників згаданих шкіл.

Результати дослідження. Поява у Львові професійної художньої кераміки, яка згодом стала помітним явищем українського мистецтва другої половини ХХ ст., не була випадковою. Цьому сприяло кілька вагомих причин. Серед них варто, насамперед, виділити створення у місті у повоєнний час відповідної матеріально-технічної бази. Так, у 1946 р. на місці

існуючої невеликої арт-ілі була відкрита Львівська експериментальна кераміко-скульптурна фабрика. З 1949 р. на згаданому підприємстві починає працювати спеціалізований керамічний цех. Львівська фабрика на довгі роки стала основною творчою базою декількох поколінь українських художників-керамістів.

У 1956 р. починає випускати продукцію ще одне виробництво – Львівський керамічний завод, який належав республіканському виробничому об'єднанню “Укрбудкераміка”. У цехах заводу, поряд з будівельними та санітарно-технічними виробами, виготовляють керамічні сувеніри та виконують монументально-декоративні твори.

Іншу вагому причину становила наявність потужного кадрового підґрунтя. З 1946 р. спеціалістів вищої кваліфікації починає готувати Львівський державний інститут прикладного та декоративного мистецтва. Спочатку тут була заснована спільна кафедра скульптури і кераміки, яка згодом була перетворена у дві спеціалізовані кафедри: скульптури та художньої кераміки. Майстрів давнього мистецтва “глини і вогню” продовжують готувати у Львівському училищі прикладного мистецтва ім. І.Труша, яке у значній мірі успадкувало традиції місцевої довоєнної художньо-промислової школи.

До числа вагомих передумов зародження та наступного розвитку професійної кераміки у Львові зараховуємо багаті традиції народного мистецтва. За даними дослідників в кінці XIX ст. на теперішній території теперішньої Львівської області налічувалось майже три десятки гончарних осередків [5, 24]. Серед багатьох інших назовемо Сокаль, Потелич, Миколаїв, Гавареччину, Шпиколоси, Білий Камінь, Судову Вишню, Стару Сіль. Створені тут керамічні вироби народних майстрів досі вражають безконечною різноманітністю форм, багатством кольору, тонким відчуттям специфічних властивостей матеріалу. Їхніми руками вткнані вишукані за силуетом та пропорційними співвідношеннями глечики, макітри, миски, різноманітні фігурні посудини – куманці, плесканки, баклаги, барильця, свічники, оригінальні порожнисті посудини-об'єми, трактовані у вигляді тварин та людей. Народні майстри віртуозно застосовували точення на гончарному крузі, ручне ліплення і розпис, уміло передбачали багатство декоративних ефектів, отримуваних під час випалу. Можливості творення декоративного образу у традиційній народній кераміці, яка має здебільшого утилітарне призначення, стали для професійних художників неперевершеним прикладом високої майстерності.

Визначним центром, що здавна славився на Львівщині унікальними розписами на керамічних виробах, був Сокаль. За технологією виробу сокальських гончарів дуже близькі до гуцульських. Місцеві майстри так само наносили на білий фон гравірований рисунок, по якому проводився розпис переважно трьома гармонійними кольорами – коричневим, зеленим і жовтим. Готовий виріб вкривався прозорою поливою та отримував характерний блиск. Справжні шедеври

народного мистецтва створені відомим майстром з міста Сокаль В. Шостопаєм [6, 21].

До сказаного потрібно додати ще один фактор. У кінці XIX – на початку XX ст. великим попитом у Львові користувалася продукція фабрики І.Левинського. Її використовували для оздоблення громадських та житлових архітектурних споруд, для повсякденного вжитку у побуті. З групою однодумців, архітекторів та художників, талановитий підприємець наполегливо здійснював ідею створення українського варіанта популярного тоді стилю модерн. Як один із ефективних засобів індивідуалізації будівель, надання їм національного колориту широко застосовувалась декоративна кераміка. На фабриці успішно тиражувались розроблені художниками облицювальні настінні керамічні плитки для інтер'єру та екстер'єру, плитки для підлоги, декоративні вставки та панно, а також великоформатні блюда, вази, свічники тощо [2, 18].

Художники фабрики І. Левинського використовувались окремі форми, характерне кольорове рішення, орнаментальні мотиви та технології гуцульської кераміки. Разом з тим, вони немов би намагались знайти узагальнену форму українського орнаменту, абстраговану від конкретного матеріалу. Для цього використовувалися стилізовані елементи вишивки, ткацтва, різьблення на дереві, гравірування на металі, писанки тощо. Основу орнаменту становили перетин прямих або концентричних ліній, що творили виразну, ритмічну узгоджену графічну сітку. Кожен елемент орнаменту заповнювався певною барвою. Такий підхід до створення керамічних виробів був вочевидь еклектичним в основі і ніби то не відповідав самій природі мистецтва кераміки. Однак досвід виготовлення кераміки на фабриці І.Левинського мав, безумовно, й позитивне значення. Він активно сприяв популяризації мистецтва кераміки, збереженню національних традицій на якісно новому рівні. Саме його у значній мірі використали львівські художники-керамісти з початку 1960-х рр.

Сьогоднішні досягнення львівської професійної декоративної кераміки є результатом наполегливої творчої праці кількох поколінь вихованців місцевої художньої школи – випускників Львівського училища прикладного мистецтва ім. І. Труша і Львівського державного інституту прикладного та декоративного мистецтва. Слід відзначити, що відділ художньої кераміки інституту до середини 1950-х років готував спеціалістів з фаянсу та фарфору, які працювали на заводах України і колишнього СРСР. Помітні творчі здобутки з початку 1960-х рр. стали результатом освоєння нових матеріалів, значного розширення технологічних можливостей та матеріально-технічної бази, ознайомлення з передовим досвідом роботи керамістів республік СРСР та зарубіжних країн [3, 5].

Керамістам старшого покоління довелося долати наслідки періоду еклектичного поєднання в керамічних виробах класичних і народних форм, введення популярних елементів радянської символіки. Вони навчалися проектувати лаконічні, вишукані за пластикою та декором твори, що стали визначальними

для стилю декоративно-ужиткового мистецтва 1960-х рр. Більшість художників цього покоління активно включилась в роботу по освоєнню нових технологій та матеріалів. Основою для цього стала Львівська експериментальна кераміко-скульптурна фабрика. Протягом багатьох років вона залишалася матеріально-технічною базою місцевих художників-керамістів.

Як уже зазначалося, перші вироби, декоровані переважно традиційним поліхромним підполивним розписом кольоровими глинами-ангобами, тиражувались у спеціалізованому керамічному цеху з 1949 р. З 1953 р. в цеху починають працювати перші випускники львівського художнього інституту. Асортимент продукції фабрики, де концентруються основні творчі сили, не відрізняється однак особливою різноманітністю. Це – художні деталі для світильників, архітектурні елементи, рамки для дзеркал, вази, попільнички, статуетки, теракотові бюсти тощо. У їхньому формотворенні, орнаментально-декоративному рішенні домінує еkleктичний стиль, який у цей час найяскравіше виявляється в саме архітектурі. У пластичному трактуванні великих виставочних ваз, що користуються значною популярністю, несподіваним чином поєднуються елементи класичного архітектурного декору з радянською символікою. Форми їх нерідко повторюють відомі обриси грецького посуду. Таке еkleктичне зіставлення різнорідних елементів композиції показове для декоративно-прикладного мистецтва 1950-х рр. [1, 15].

На фабриці у 1950-х рр. тиражувались численні твори, які по суті були станковою скульптурою малих форм. Реалістично модельовані портретні зображення, статуетки, багатофігурні композиції, часто за казковими сюжетами, звичайно покривалися однією поливою, рідше розписувались поліхромно. Однак, незважаючи на панування в керамічних виробках декоративних форм “сталінського класицизму”, художники все частіше звертаються до традицій української народної майоліки, до властивих їй технологічних прийомів – точення на гончарному крузі, ритованого рисунка, малювання кольоровими ангобами, фляндрування, поліхромного рослинного орнаментування [4, 129].

Кінець 1950 – початок 1960-х рр. позначений поступовим відходом від еkleктики, звернення до конструктивно-логічної основи формотворення, до природних властивостей матеріалу, які диктують характер його застосування в конкретних ситуаціях. В керамічних матеріалах, які володіють винятковими і далеко ще не повністю виявленими пластичними, кольоровими та фактурними можливостями, починає працювати нове покоління випускників училища та інституту.

В 1963 р. на Львівській експериментальній кераміко-скульптурній фабриці впроваджується нова технологія виробництва з кам'яної маси та шамоту, яка значною мірою зумовлює самотність творів львівських керамістів, відкриває нові перспективи творчого пошуку. Сам факт цього технологічного новаторства активно сприяє формуванню специфічних рис місцевої професійної школи. Основна робота в

напрямі освоєння нових матеріалів була проведена технологом та головним інженером фабрики І.Малишком. Вперше у вітчизняній практиці він запроваджує процес, який передбачає лише один випал керамічних виробів: солі та кольорові емалі, розроблені за спеціальними рецептами, наносились на сирий черепок. Наполеглива багаторічна праця І. Малишка та його послідовників визначила значні потенційні можливості львівської кераміки, її конкурентність на всесоюзному та міжнародному рівнях.

Свідченням зростаючої популярності мистецтва кераміки стає організація спеціальних виставок “Львівська кераміка”. Вони періодично відбуваються у 1961, 1963, 1967 і в 1972 рр. Поряд з досвідченими майстрами старшого покоління до участі у виставках широко залучалась студентська молодь. Символічною стає назва першої із згаданих виставок – “Від Трипілля до сучасності”. В ній можемо відчувати очевидні аналогії з актуальними проблемами сьогодення.

Висновки. Для повнішого розуміння процесів, які відбуваються в сучасному мистецтві, важливим є узагальнення творчих здобутків і досвіду практичної роботи львівських художників-керамістів. В умовах, коли будь-які формальні пошуки, які не вкладались в рамки офіційного мистецтва, всіляко регламентувались або ж відверто засуджувались, природний потяг художників до новаторства, творчого пошуку і експерименту особливо яскраво виявився в сфері декоративно-ужиткового мистецтва. Ідеологічний контроль тут був значно слабшим. В час, коли живопис, скульптура, графіка підлягали незаперечним тематичним пріоритетам радянського суспільства, львівські художники-керамісти черпали насагу в живих джерелах народної творчості та знаходили новітні оригінальні форми втілення творчої фантазії. Завдяки міцній матеріально-технічній і кадровій базі кераміка здобуває велику популярність на початку 1960-х рр. В ній виявляється справжній потенціал творчих сил львівського мистецького середовища.

Подальші дослідження передбачається провести у напрямі поглибленого дослідження історичних етапів розвитку, основних засад формування творчої особистості на кафедрах художньої кераміки мистецьких академій Львова і Вроцлава, а також творчих здобутків кращих представників згаданих шкіл.

Література.

1. Голубець О.М. Львівська кераміка. – К.: Наукова думка, 1991 – 120 с.
2. Іван Левинський, його життя та праця / Зб. наукових статей. – Львів, 1934. – 54 с.
3. Кара-Васильєва Т., Чегусова З. Декоративне мистецтво України ХХ століття. У пошуках “великого стилю”. – К.: Либідь, 2005. – 280 с., іл.
4. Лашук Ю.П. Кераміка // Нариси з історії українського декоративно-прикладного мистецтва. – Львів, 1969. – С. 123 – 130.
5. Матейко К.І. Народна кераміка західних областей Української РСР. – К.: Видавництво Академії наук Української РСР, 1959. – 108 с., іл.
6. Сакович І. В. Народна керамічна скульптура радянської України. – К.: Наукова думка, 1970. – 154 с.